

Raluca-Felicia Toma

**PRAGMATICA
PROVERBELOR BIBLICE**

**Editura Universitară,
București**

Coperta: Angelica Mălăescu (Badea)

Copyright © 2009
Editura Universitară
Director: Jur. Vasile Muscalu
B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33,
Sector 1, București
Tel./Fax: 021 – 315.32.47 / 319.67.27
www.editurauniversitara.ro
e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

EDITURĂ RECUNOSCUTĂ DE CONSILIUL NAȚIONAL AL
CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE DIN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR
(C.N.C.S.I.S.)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

TOMA, RALUCA-FELICIA

Pragmatica proverbelor biblice / Raluca-

Felicia Toma. - București : Editura Universitară, 2009

Bibliogr.

ISBN 978-973-749-786-4

821.135.1-84:2

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate Editurii Universitare.

Distribuție: tel./fax: 021-315.32.47
021-319.67.27
comenzi@editurauniversitara.ro

ISBN 978-973-749-786-4

O ABORDARE PRAGMATICĂ A PROVERBELOR BIBLICE

Principala calitate a cărții pe care Raluca Felicia Toma o propune cititorilor săi este originalitatea abordării. Deși se bazează pe o listă impresionantă de surse bibliografice, acestea sunt folosite numai ca puncte de pornire în utilizarea unor metode și tehnici de lucru, în stabilirea unor criterii de clasificare a materialului cercetat și, mai ales, de stabilire a tipologiei expresiilor paremiologice, așa cum au fost descrise, prin analiza de conținut și de formă întreprinsă în demersul propus. Recursul la lucrările de referință ajută, de asemenea, la confirmarea sau infirmarea unor constatări la care se ajunge prin mijloace proprii, la confruntarea unor puncte de vedere personale. În orice caz, chiar și în aceste cazuri, se procedează, de fiecare dată, la o valorificare ”critică și creatoare” a surselor teoretice, cu trimiteri oneste și complete la autoritatea invocată.

În al doilea rând, am remarca perspectiva cu totul nouă din care este tratată problematica în discuție. Tema generală a proverbelor biblice nu este, evident, deloc nouă și, din acest punct de vedere, lucrarea ar fi putut deveni o sinteză frumoasă a cercetărilor anterioare, așa cum se procedează frecvent, din păcate, în rândurile tinerilor cercetători din mediul universitar. Nu este și cazul de față. Aplicând o grilă originală, rezultată din valorificarea unor teorii și practici ale pragmaticei lingvistice, ale onomasiologiei, ale structuralismului, ale gramaticii comparativ-istorice, dar și ale metodei contrastiv-tipologice, studiul de față conduce la relevarea unor aspecte noi ale unor texte cu existență cel puțin bimilenară. Desigur, amestecul de metode și combinațiile tehnicilor de analiză dovedesc faptul că niciuna nu a fost aprofundată și respectată în litera și spiritul ei. Dar acest lucru este declarat *expressis verbis* în introducerea teoretică a lucrării și, atâta timp cât sistemul de lucru rezultat conduce la concluzii noi, efortul este demn de apreciat, cu atât mai mult cu cât eventualele naivități și observații prea îndrăznețe sunt asumate cu toată responsabilitatea și în deplină cunoștință de cauză de către autoare.

Din teoriile moderne ale comunicării și din pragmatice lingvistice se preiau structurile actului de comunicare verbală, schemele logice și formale ale enunțului respectiv. Onomasiologia o ajută pe Raluca Felicia Toma să-și ordoneze, convențional, un material foarte bogat și extrem de eterogen, ”sistematizat” deja tematic în capitole și *florilegii* în edițiile consacrate de tradiția cărților sacre, dar unde proverbele sunt grupate în așa fel, încât pot provoca derută pentru cititorul neavizat. Or, în lucrarea de față se reorganizează corpusul de texte, operându-se o reducere drastică a versetelor tipărite așa cum ar fi fost culese în vremurile biblice, sub numele de

„proverbe”. În acest nou corpus, de 365 de proverbe, care nu coincid tematic cu capitolele din *Cartea lui Solomon*, se aplică metoda descompunerii logico-gramaticale și stilistice, prin așa-numita „tehnică a parafrizei”, în care se reunesc, de fapt, achizițiile metodelor clasice și moderne. O constatare interesantă făcută cu acest prilej este aceea că și în vechime, „doctorii” - reprezentanții cei mai străluciți ai patristicii, exegeții de mare autoritate - procedau în același fel. Teza de față dovedește încă o dată că tot ce înseamnă „descoperire” modernă în analiza actelor de limbaj reprezintă vechi tehnici, teoretizate și aplicate cu succes în Antichitate, perfecționate în Evul Mediu, în Renaștere și re-valorificate în epoca modernă și contemporană. Este, de fapt, evoluția de la retorica clasică la retoricile moderne și, de la aceasta, la domeniile care țin de științele și artele comunicării.

Pe de altă parte, se fac trimiteri la numeroase alte structuri paremiologice, răspândite peste tot în cărțile *Vechiului Testament* și *Noului Testament*. Mai mult chiar, toate acestea sunt comparate cu proverbele „laice”, extrase din culegeri mai vechi sau mai noi din cultura noastră (în primul rând, din cele zece volume publicate de către Iuliu Zanne) sau din alte culturi (balcanice, occidentale etc.). Pornind de la această bogăție de exemple, se ajunge la o viziune asupra manierei în care proverbul, în esența sa, „zice mai mult decât spune”, cum se afirmă la un moment dat în text. Pentru că însăși premisa lucrării este aceasta: versiunile românești reușesc, nu fără poticniri, manifestate de-a lungul secolelor de tâlmăcire din limbile vechi „sacre”, să redea forța de semnificare a acelor enunțuri scurte, deseori încifrate sau ilogic formulate.

În acest mod, se compară versiunile românești vechi, în primul rând *Biblia de la București* (1688), analizată în nu mai puțin de trei ediții, dintre care cel puțin una rezultată din colaționarea a două manuscrise originale, cu versiunile mai noi, realizate de Nicodim Munteanu, Radu Vasile și Gala Galaction, Dumitru Cornilescu, Valeriu Anania ș.a. Fiecare versiune a rezolvat într-un anumit fel dificultățile lingvistice și echivalarea referențelor enciclopedice, cum se numesc în pragmatică, adică elementele de *realia*, fără de care mesajul unor proverbe nu-și atinge nivelul performativ, iar altele rămân de-a dreptul obscure. Acesta este motivul pentru care lucrarea s-a numit, într-o primă variantă, prezentată de autoare ca teză de doctorat, „*Versiunile românești ale proverbelor biblice*”, o denumire relativ neutră, modestă, care exprimă procesul analizelor filologice mai puțin decât pe al celor pragmatice. În fapt, cercetarea de față vizează tocmai pragmatica proverbelor biblice, așa cum era specificat în subtitlul acelei variante.

Jocul titlurilor provine din constatarea că rezultatele analizei *pragmatice* depind de *haina lingvistică* în care este înfățișat cititorilor vechiului tezaur de înțelepciune, autoarea propunându-și să releve virtuțile limbii române, în acest caz. Aceasta nu înseamnă însă că evaluarea

performatorilor s-a limitat la edițiile românești. Pentru a stabili performanțele limbii române în formularea unor enunțuri care, prin natura lor, „ascund și relevă” sau, altfel exprimat, „spun mult în puține cuvinte”, se face comparația cu versiunile vechi din greacă și latină, mai puțin cu cele slavone sau cu cele vechi ebraice (care ne-au parvenit, însă, sub forma relativ recentă a textelor masoretice – sec. al IX-lea), la care autoarea nu a avut acces decât prin intermediari, lucru de înțeles, de altfel.

Rezultatele unui asemenea demers sunt mai mult decât interesante. Se vede clar cum „Cei 70 de înțelepți” și-au îngăduit mari libertăți în realizarea *Septuagintei*, față de textele vechi ebraico-aramaice, în sensul că au introdus în textul realizat în greacă versete noi, au renunțat la versete vechi, au schimbat termeni și expresii, au înlocuit elemente de *realia* (referințe concrete pe care se bazează aluziile din metaforele, alegoriile și imaginile poetice paremiologice). Având în față ambele tipuri de texte, traducătorii români au constat că au de luptat nu numai cu „strâmtoarea” limbii române, ci și cu inconsecvențele din textele-bază. Opțiunile vor fi fost cu atât mai dramatice, cu cât orice greșeală de echivalare devine încă mai gravă când este vorba despre textele religioase, întrucât pot conduce la acuzații de erezie, prin „smintirea” cuvântului divin.

Dar cea mai spectaculoasă contribuție a acestei cărți constă în demontarea mecanismelor logico-semantic și gramatical-stilistice prin care discursul laic se transformă în discurs religios. Prin regula substituțiilor parțiale, operate treptat, prin nuanțări, schimbări de topică etc. sau, pur și simplu, printr-o așezare într-un context nou, mesajul transmis de un proverb oarecare, cules din înțelepciunea populară comună, din creația folclorică, anonimă și colectivă, se transformă într-un mesaj teologic, încărcat cu atributele harului divin. „Binele și Răul”, „Înțelepciunea și Prostia” – termenii centrali din structura binară logico-sintactică, semantică și stilistică a proverbelor (construite pe relații de opoziție sau de adicțiune) se transformă în „Credință și Necredință” „Iubire de Dumnezeu și Păcat” etc. Apoi, de-a lungul secolelor, se petrece fenomenul invers: aureolate de apartenență la *Legea cea Veche*, după care se călăuzesc milioane de oameni, enunțurile respective reintră în circuitul public, devenind din nou folclor, bunuri comune ale literaturii sapiențiale ale popoarelor.

Asemenea contribuții țin de esența cercetării și nu pot fi oferite cititorilor decât prin cunoașterea temeinică a materialului cu care se lucrează și prin atașament față de subiectul lucrării. Pe de altă parte, ele validează eficiența metodelor de lucru, în contrast cu lucrările care fac paradă de terminologie erudită, după cum se și afirmă în text, în discursuri „filosofico-științifice” pe cât de pretențioase, pe atât de sterile, ca rezultate. Un exemplu grăitor este analiza-model din capitolul-pilot al lucrării, încă un element original, poate nu foarte obișnuit în structura uzuală a unei lucrări cu finalități științifico-didactice, în treacăt fie spus. Acest capitol arată, însă,

cât de utile pot fi instrumentele de analiză ale metodelor moderne și clasice din domeniile științelor limbii, dacă sunt aplicate într-o manieră echilibrată, bine sistematizată, apropiată stilului celui ce face cercetarea și, mai ales, subiectului cercetării.

Redactată curat, corect, cu frază logic construită și bine strunită gramatical și stilistic, lucrarea pare chiar impregnată de parfumul arhaic al „limbii vechi și înțelepte” a textelor religioase, a cronicarilor, a cărților de înțelepciune populară, precum și, evident, a „vorbilor înțelepte”, decantate de veacurile de acumulare a valorilor spirituale ale popoarelor. Acest stil se aliază foarte bine cu terminologia tehnică a științelor moderne ale limbii, rezultatul fiind un text interesant, convingător, plăcut, plin de învățăminte pentru cititor.

Petre Gheorghe BÂRLEA